

Moderní česká komeniologie prošla v průběhu dvacátého století velmi bouřlivým a mnohdy dramatickým vývojem, kterému však dosavadní literatura věnovala jen naprosto minimální pozornost 2. Zatímco na jeho počátku bylo vnímání myšlenkového systému a odkazu Jana Amose Komenského do značné míry podobné u všech badatelů, přinesla druhá polovina století zásadní změnu: možných úhlů pohledu se objevuje více, přičemž ani jeden si nemůže nárokovat prvenství. Zároveň dochází i k posunu od silně zúženého pohledu, který na Komenském oceňoval jen jeho příspěvek ke vzniku moderní pedagogiky a didaktiky a téměř všechny jeho ostatní složky zavrhoval či ignoroval, k novému, který akcentuje Komenského především jako svébytného filosofa, jehož myšlenkový systém je plným právem možno chápat jako alternativu systému Descartova - snad právě proto mnoho autorů věnovalo slavnému, přesto však do určité míry vnitřně tragickému setkání Komenského s Descartem, které údajně skončilo Descartovou poznámkou: "Já za okruh filosofie nevykročím; bude tedy u mne jenom částí toho, čeho je u tebe celek" 3, mimořádnou pozornost 4. Komenský, který byl dosud chápán jako "vousatý inspektor", tedy ten, jehož sochy a busty zdobily téměř každou školu, ale jehož myšlení bylo v mnoha ohledech považováno za nenávratně přežilé a zastaralé, začíná být postupně chápán jako fascinující filosof, jehož myšlení začíná být stále více a více aktuální. Zatímco totiž Descartův systém, který tak striktně odděluje člověka od světa kolem něj, plně vyhovoval základnímu ladění novověkého evropského myšlení, tváří tvář blížícímu se konci dvacátého století a počínající post moderně vyznívá základní ladění Komenského myšlenkového systému tolik zdůrazňujícího myšlenku Celku s novou závažností a intenzitou 5.